

Dariusz Sambora

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

dariosambora@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6106-6850

Pierwsza zapowiedź Męki i Zmartwychwstania Jezusa w ujęciu Łukaszowym

Jesus' First Passion and Resurrection Prediction in the Gospel of Luke

Abstract: The article presents an outcome of the analysis of Jesus' first Passion and Resurrection prediction. After establishing the text and the context of Lk. 9:22, it focuses on the authenticity and historicity of the Lucan passage. The immediate context is similar in all three Synoptic Gospels. In the case of the Gospel of Luke, we must mention some omissions that result from the conception of the structure of this Gospel. The study of tradition and edition of the first Passion prediction has shown us a large number of problems concerning especially the authenticity and historicity of the *logion*. Many arguments are presented to defend the pre-Easter origin of this prediction. In the section dedicated to the analysis of the vocabulary and the commentary, meanings of particular words and expressions are studied in detail. Eventually, we can state that Jesus, while pronouncing the words about the Son of Man's suffering, Passion and Resurrection, was consciously predicting His future.

(*tlum. Olha Zatwardnicka*)

Keywords: suffering, Passion, Son of Man, three days, prediction, Resurrection

Abstrakt: Artykuł prezentuje wyniki analizy dotyczącej pierwszej zapowiedzi Męki i Zmartwychwstania Jezusa. Po ustaleniu tekstu i określeniu kontekstu Łk 9, 22 uwagę poświęcono problematyce autentyczności i historyczności *logionu*. Kontekst jest analogiczny u wszystkich trzech ewangelistów synoptycznych. W przypadku Ewangelii według św. Łukasza trzeba zaznaczyć niektóre opuszczenia i pominięcia, które są wynikiem koncepcji struktury jego dzieła. Analiza tradycji i redakcji pierwszej zapowiedzi ukazała nam szerokie pole problemów odnoszących się szczególnie do autentyczności i historyczności *logionu*. Zostały przedstawione liczne argumenty za pochodzeniem *pre-pasquale* analizowanego tekstu. W części poświęconej wyjaśnieniu słownictwa i komentarzowi pogłębiono znaczenie poszczególnych słów i wyrażeń. W konsekwencji stwierdzono, że Jezus, wypowiadając słowa odnoszące się do cierpienia, męki i zmartwychwstania Syna Człowieczego, świadomie zapowiadał swoją przyszłość.

Słowa kluczowe: cierpienie, Męka, Syn Człowieczy, trzy dni, zapowiedź, Zmartwychwstanie

Ewangelia według św. Łukasza przedstawia Osobę Jezusa w różnych aspektach: jako proroka (np. Łk 4, 24; 7, 16; 13, 33; 24, 19), jako głosiciela przyjscia Królestwa Bożego (np. 4, 16-30) lub jako uzdrowiciela działającego własną mocą (np. 5, 12-26; 7, 1-17). Jego misją było zatem uzdrawianie chorych i głoszenie Dobrej Nowiny. Obok tych celów działalności Jezusa należy podkreślić najważniejszy. Jezus przybył, aby zbawić ludzi przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie: Jezus Chrystus jest Zbawicielem ludzi (1, 47; 2, 11).

Męka i śmierć Chrystusa, jak twierdzi X. Léon-Dufour¹, jest duszą Ewangelii Łukaszej. W niej znajdują się liczne wskazówki, które odnoszą się w sposób bezpośredni lub pośredni do śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Augustin George², w eseju na temat znaczenia śmierci Jezusa w Ewangelii Łukasza, wymienia różne grupy zapowiedzi, które mają miejsce przed Męką Jezusa. Jest około dwudziestu tekstów, które poruszają ten temat:

- teksty, które nawiązują mniej więcej w sposób jasny do Męki, to: Łk 2, 34-35 – proroctwo Symeona; 4, 1-13 – kuszenie na pustyni; 4, 16-30 – wystąpienie w synagodze w Nazarecie;
- różne zapowiedzi o Męce wyrażone przez Jezusa: 5, 35 – pan młody zostanie wzięty od nich; 9, 22 – Syn Człowieczy musi wiele wycierpieć; 9, 44 – Syn Człowieczy ma być wydany; 12, 50 – pragnienie chrztu; 13, 32-33 – bo prorok nie może zginąć poza Jeruzalem; 17, 25 – potrzeba

¹ *Ewangelia według Łukasza*, [w:] A. George, P. Grelot, *Wprowadzenie do Nowego Testamentu*, 2: *głoszenie Ewangelii*, Rzym 1980, s. 114.

² A. George, *Le sens de la mort de Jésus pour Luc*, RB 80 (1973), s. 186-217.

cierpienia i odrzucenia przez to pokolenie; 18, 31-33 – wypełnienie tego wszystkiego, co zostało napisane odnośnie do Syna Człowieczego; 19, 12-14 – przypowieść o minach; 20, 9-18 – przypowieść o przewrotnych rolnikach.

- liczne fragmenty Ewangelii przygotowują dramat krzyża: 6, 16 – Judasz – zdrajca; 9, 9 – Herod pragnie zobaczyć Jezusa; 9, 31 – przemienienie Pańskie; 9, 51 – „Gdy dopełnił się czas Jego wzięcia [z tego świata], postanowił udać się do Jerozolimy”; 13, 31 – Herod próbuje zabić Jezusa; 19, 47 – najwyżsi kapłani starali się, aby Jezus zginął; 20, 19 – zachowanie uczonych w piśmie po przypowieści o przewrotnych rolnikach; 20, 20 – kwestia podatku Cesarzowi.

Duża liczba tekstów dotyczących w sposób domyślny lub wyraźny Męki Jezusa potwierdza tezę, że dla Łukasza motyw cierpienia i pasji ma niezwykle znaczenie. Tak więc celem trzech odrębnych artykułów będzie zbadanie trzech zapowiedzi w Ewangelii Łukasza (9, 21-22; 43b-45; 18, 31-34), mając na uwadze aspekt cierpienia i męki Jezusa w ich wymiarze chrystologicznym.

W badaniu poszczególnych perykop oraz w celu przedstawienia chrystologicznej perspektywy trzech zapowiedzi ograniczymy się, w dużej części, tylko do dzieła Łukasza, bez odniesienia do całej Biblii. Powodem tego jest skupienie się tylko na tym, jak Łukasz widzi Osobę Jezusa i w jaki sposób Go przedstawia.

Niniejszy artykuł dotyczy pierwszej zapowiedzi Łk 9, 21-22. Poprzez zastosowanie metody historyczno-krytycznej podjęta zostanie problematyka związana ze znaczeniem egzegetyczno-teologicznym i przesłaniem tego fragmentu w Ewangelii św. Łukasza.

1. Tekst i tłumaczenie

²¹ὁ δὲ ἐπιτιμῆσας αὐτοῖς παρήγγειλεν μηδεὶν λέγειν τοῦτο ²²εἰπὼν ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων καὶ ἀποκταθῆναι καὶ τῆς τρίτης ἡμέρας ἐγερθῆναι.³

²¹Wtedy surowo im przykazał i napomniął ich, żeby nikomu o tym nie mówili.

²²I dodał: „Syn Człowieczy musi wiele wycierpieć: będzie odrzucony przez starszyznę, arcykapłanów i uczonych w Piśmie; będzie zabity, a trzeciego dnia zmartwychwstanie”⁴.

³ Tekst grecki za: *The Greek New Testament* (28 Revised Edition), red. K. Aland, B. Aland, C.M. Martini, B.M. Metzger, J. Karavidopoulos, Stuttgart 2012.

⁴ Tekst polski za: *Biblia Tysiąclecia – Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, wyd. 5, Poznań 2014.

2. Kontekst perykopy

Pierwsza zapowiedź Męki Pańskiej znajduje się wewnątrz pierwszej części Ewangelii, nazywanej powszechnie *działalnością Jezusa w Galilei*. W niej trzeci ewangelista przedstawia działalność Jezusa i Jego uczniów, poczynając od Nazaretu, w Kafarnaum i okolicach.

Ta część Ewangelii, stanowiąca tło dla pierwszej zapowiedzi Męki i Zmartwychwstania Jezusa, dzieli się na sześć sekwencji. Ostatnia z nich Łk 9, 1-50 stanowi dla niej szeroki kontekst, w którym możemy wyodrębnić następujące sceny: 9, 1-6 – wysłanie Dwunastu i ich działalność; 9, 7-9 – niepokój Heroda Antypasa; 9, 10-17 – powrót apostołów i rozmnożenie chleba; 9, 23-27 – wezwanie do naśladowania Jezusa na drodze krzyża; 9, 28-36 – przemienienie Jezusa; 9, 37-43a – uzdrowienie epileptyka; 9, 46-50 – wskazania dla uczniów⁵.

Kontekstem bezpośrednim pierwszej zapowiedzi Męki Pańskiej są wersety 9, 18-27. Elementami, które wyznaczają granice tego kontekstu, są: a) główni bohaterowie, tj. grupa uczniów, którzy pojawiają się w miejsce „tłumów” (por. ww. 9, 16-17), po scenie cudownego rozmnożenia chleba (por. 9, 18); b) w. 18 zawiera wskazania określające czas: „Gdy raz modlił się na osobności...” oraz w. 28: „W jakieś osiem dni po tych mowach...”. We wspomnianych wersetach znajdują się typowe dla Łukasza wyrażenia w. 18: *καὶ ἐγένετο* i w. 28: *ἐγένετο δέ*⁶.

Te słowa służą jako element łączący dwie sceny (Łk 9, 18-22 i Łk 9, 23-27). Pierwsza z nich podzielona jest na dwie części. Pierwsza część pierwszej sceny (Łk 9, 18-20) rozpoczyna się od wzmianki o tym, że Jezus znajdował się w miejscu na osobności i tam się modlił w obecności uczniów, do których później skierowuje pytanie o opinie „tłumów” na temat Jego Osoby. Na postawione pytanie słyszymy odpowiedzi uczniów, które chociaż w różny sposób, uznają Jezusa za proroka (por. w. 19). Następnie Jezus kieruje podobne pytanie, ale już do samych apostołów. Piotr, który mówi w imieniu grupy apostołów (w. 20), wyznaje własną wiarę w Jezusa jako Mesjasza (por. 2, 26). Po wyznaniu Piotra Jezus nakazuje milczenie, dzięki czemu uwaga słuchaczy przenosi się z tego, co przed chwilą było powiedziane, na to, co następuje: pierwsza zapowiedź Męki i Zmartwychwstania Jezusa. Mimo że wyznanie Piotra ukazuje prawdę zawartą w tytule Mesjasza, sam Jezus ukaże jego właściwy sens w części następującej po *logionie*.

Drugą część perykopy Łk 9, 18-27 tworzy pierwsza zapowiedź Męki (w. 22). Jezus mówi otwarcie i dobitnie o tym, co Go czeka: cierpienie, odrzucenie przez członków Sanhedrynu, śmierć i zmartwychwstanie.

⁵ Por. C.G. Bottini, *La struttura del vangelo di Luca. Proposta per una lettura d'insieme*, [w:] *Il vangelo secondo Luca. Lettura esegetico-esistenziale*, red. R. Corona, L'Aquila 1988, s. 32-36.

⁶ Por. A. Plummer, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to St. Luke*, Edinburgh 1928, s. 45.

Druga scena obejmuje wersety 23-27. Jest to grupa *logiów*, czyli też powieżeń Jezusa, które wyjaśniają bardziej dokładnie, co to znaczy „iść za” Chrystusem. Tutaj Jezus zwraca się do wszystkich słuchaczy. Zaprasza On wszystkich do pójścia za Nim. Pójście za Nauczycielem wymaga zaparcia się samego siebie i niesienia swojego krzyża każdego dnia (w. 23). Werset 24 jest sentencją, *mashal*, składającą się z dwóch członów sformułowanych w paradoksalnych terminach: za każdym razem na określony warunek jest przeciwstawna odpowiedź: pragnienie ocalenia swojego życia doczesnego prowadzi do jego utraty; wybranie Jezusa kosztem utraty życia doczesnego prowadzi do zbawienia⁷. Następny w. 25 ma charakter przysłowia w formie pytania retorycznego. Jest wezwaniem, aby wystrzegać się chęci posiadania dóbr światowych, ponieważ w grę wchodzi nie tyle życie człowieka, ile jego zbawienie. Obok niebezpieczeństwa szukania dóbr doczesnych istnieje jeszcze inne, mianowicie wstydzenie się Jezusa i Jego słów (w. 26). Stąd płynie wezwanie do odważnego wyznawania wiary. Konsekwencje wyrzeczenia się Jezusa będą bardzo surowe i grożą sądem w dzień Syna Człowieczego, kiedy przybędzie On w swojej chwale.

W końcowym zdaniu (w. 27) jest mowa o bliskości królestwa Bożego i dla niektórych wręcz będzie możliwe, aby zobaczyć jego przybycie. Nawiązując do kontekstu poprzedzających wersetów, taki przywilej otrzymają ci, którzy wypełnią wskazania zawarte w ww. 24-26.

3. Struktura perykopy

Perykopa ma układ właściwy dla ewangelisty św. Łukasza. Składa się z modelu dwu- i trzyczęściowego.

Werset 9, 21 stanowi wprowadzenie perykopy. Spójnik przyłączający δέ znajdujący się na początku zdania koordynuje perykopę wyznania Piotra (9, 18-20) z tą zawierającą pierwszą zapowiedź Męki i Zmartwychwstania (9, 21-22)⁸. Czasownik ἐπιτιμάω wraz z παραγγέλλω i następującym po nich zdaniem bezokolicznikowym podkreśla surowy nakaz milczenia nałożony przez Jezusa⁹.

Werset 22 jest połączony z nakazem milczenia (w. 21) poprzez imiesłów εἰπών. Wewnątrz tego zdania możemy wyodrębnić trzy frazy. Pierwsza jest zapoczątkowana przez spójnik zdania podrzędnego ὅτι, natomiast druga, łącząca się z pierwszą za pomocą spójnika και, wymienia autorów męki Chrystusa, trzy grupy tworzące Sanhedryn. Ostatnia fraza połączona z poprzednią także za pomocą spójnika και zamyka *logion* Jezusa.

⁷ Por. H. Schürmann, *Il Vangelo di Luca I: testo greco e traduzione, commento ai capp. 1,1-9,50*, Brescia 1983, s. 850.

⁸ Por. A. Plummer, dz. cyt., s. 247.

⁹ Por. H.I. Marshall, *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text*, Exeter-Grand Rapids 1978, s. 369.

Schemat graficzny pierwszej zapowiedzi Męki i Zmartwychwstania przedstawia się zatem następująco:

A + B, gdzie B = b1 + b2 + b3

A „Wtedy surowo im przykazał i napomniął ich, żeby nikomu o tym nie mówili”

B b1 – „I dodał: *Syn Człowieczy musi wiele wycierpieć*

b2 – *będzie odrzucony przez starsząznę, arcykapłanów i uczonych w Piśmie, będzie zabity,*

b3 – *a trzeciego dnia zmartwychwstanie”*

4. Pochodzenie *logionu*

Badanie kontekstu bliskiego i struktura perykopy ukazały nam, że kompozycja zapowiedzi Męki (Łk 9, 21-22) ma jednolitą i skomponowaną przez ewangelistę Łukasza formę. Pomimo to pozostaje problem pochodzenia *logionu*. Można doszukać się elementów zarówno treściowych, jak i lingwistycznych, które mogłyby sugerować niepewne pochodzenie pierwszej zapowiedzi. Chcąc odpowiedzieć na te problemy, zaczęto szukać formy najbardziej oryginalnej zapowiedzi. W celu realizacji tego postulatu egzegeci analizowali pochodzenie zapowiedzi Męki Chrystusa, ale w jej pierwotnej formie, która znajduje się w Ewangelii św. Marka (8, 31-33).

Zanim jednak przejdziemy do odpowiedzi dotyczącej autentyczności zapowiedzi, warto zbadać kwestie tradycji i redakcji. Pozwoli to lepiej poznać pochodzenie i kształt pierwotny, a zarazem i dzisiejszą formę zapowiedzi.

Porównanie synoptyczne

Mając na uwadze fakt, że mamy do czynienia z fragmentem synoptycznym, należy przede wszystkim dokonać porównania synoptycznego i analizy Łk 9, 21-22 w relacji do testów paralelnych u Mk 8, 31-33 i Mt 16, 21-23.

Łk 9, 21-22	Mk 8, 31-33	Mt 16, 21-23
<p>²¹ὁ δὲ ἐπιτιμῆσας αὐτοῖς παρήγγειλεν μηδενὶ λέγειν τοῦτο ²²εἰπὼν ὅτι δεῖ</p> <p>τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ</p>	<p>³¹Καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοῦς</p> <p>ὅτι δεῖ</p> <p>τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ</p>	<p>²¹Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ</p> <p>ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων καὶ</p>

<p>γραμματέων και ἀποκτανθῆναι και τῆ τρίτῃ ἡμέρα ἐγερθῆναι.</p>	<p>τῶν ἀρχιερέων και τῶν γραμματέων και ἀποκτανθῆναι και μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι.</p> <p>³² και παρρησίᾳ τὸν λόγον ἐλάλει. και προσλαβόμενος ὁ Πέτρος αὐτὸν ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῶ. ³³ ὁ δὲ ἐπιστραφεὶς και ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐπετίμησεν Πέτρῳ και λέγει· ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.</p>	<p>ἀποκτανθῆναι και τῆ τρίτῃ ἡμέρα ἐγερθῆναι.</p> <p>²² και προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῶ λέγων· ἴλεώς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. ²³ ὁ δὲ στραφεὶς εἶπεν τῶ Πέτρῳ· ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλον εἶ ἐμοῦ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.</p>
--	---	---

Badając równoległe teksty synoptyczne, zauważamy właściwości, które można podzielić na dwie grupy: pierwsza grupa to wyrażenia, które występują u wszystkich trzech ewangelistów; druga grupa zawiera słownictwo wspólne dwóch ewangelistów w przeciwieństwie do trzeciego.

Pierwsza grupa

Wszyscy trzej ewangelisci używają spójnika zdania podrzędnego ὅτι i wyrażają konieczność realizacji tego, co następuje, za pomocą czasownika bezosobowego δεῖ (Łk 9, 22; Mk 8, 31; Mt 16, 21). We wszystkich trzech Ewangeliach Jezus wyznaje otwarcie, że będzie musiał „wiele wycierpieć” πολλὰ παθεῖν. Wspólnym elementem jest także fakt wyliczenia osób, które odrzucają Jezusa. Jedyną różnicą między ewangelistami tkwi w tym, że Mateusz i Łukasz używają jednego rodzajnika dla trzech grup osób, natomiast Marek używa rodzajnika dla każdej z grup. Jezus jest przekonany, że czeka Go okrutna śmierć, co jest wyrażone przez trzech ewangelistów użyciem czasownika ἀποδοκιμασθῆναι. Jeśli chodzi o formę dopełniacza czasu, który określa dzień zmartwychwstania, dostrzegamy mniejsze podobieństwo Łukasza i Mateusza w porównaniu z Markiem. Mianowicie pierwsi dwaj posługują się formą τῆ τρίτῃ ἡμέρα, z kolei u Marka obecna jest μετὰ τρεῖς ἡμέρας.

Druga grupa

Mateusz 16, 21a i Marek 8, 31a mówią, że to był początek zapowiedzi Chrystusa odnoszących się do Jego Męki i Zmartwychwstania. Łukasz pomija tę informację. Jedynie u Łukasza 9, 22 i u Marka 8, 31 występuje tytuł „Syn Człowieczy”, który jest podmiotem cierpień. Zarówno Mateusz, jak i Łukasz

posługują się przyimkiem ἀπό¹⁰, aby wskazać dokonujących odrzucenia Jezusa. U Marka występuje natomiast ὑπό. Mateusz i Łukasz używają tej samej formy przechodniej czasownika ἐγερθηῖναι.

Pomiędzy tekstami zapowiedzi u trzech ewangelistów występują nieliczne różnice. Wersety Mt 16, 21a i Mk 8, 31a nie mają swoich odpowiedników w Ewangelii Łukasza. Pomija on wprowadzenie do zapowiedzi Męki, która po nim następuje. Łukasz także pomija wersety Mt 16, 22-23 i Mk 8, 32-33, gdzie mówi się o napomnieniu Piotra przez Jezusa. Liczne elementy wspólne, przede wszystkim słowa Jezusa, podkreślają wzajemną zależność tekstów Marka, Mateusza i Łukasza. Nieliczne różnice świadczą o tym, że tekst Marka jest podstawą dla wersji pierwszej zapowiedzi u Łukasza i Mateusza.

Jak wynika z porównania tekstów pierwszej zapowiedzi u trzech ewangelistów, można stwierdzić bez wątplenia, co jest też stwierdzane przez wielu egzegetów, że Łukasz (a także Mateusz) czerpią z Ewangelii Marka jako źródła. Pozostaje jednak problem słownictwa: które słowa należą do tradycji, a które do redakcji Łukasza?

Łukasz na pewno przeredagował kontekst bliski pierwszej zapowiedzi ww. 9, 21-22¹¹. Otwarcie sceny z wyznaniem Piotra, w. 18, ewangelista rozpoczyna od καὶ ἐγένετο¹², omija kontekst geograficzny pierwszej zapowiedzi, tj. Cezarei Filipowej. Związane jest to z koncepcją teologiczną trzeciej Ewangelii. Łukasz unika podawania za dużo wskazówek topograficznych na korzyść konstrukcji literackiej swojej Ewangelii. Poczynając od ww. 9, 1n, Łukasz zebrał i streścił cały materiał Marka. Przedstawił główne perykopy: rozmnożenia chleba, wyznania Piotra, przemienienia itd. w kontekście opowiadania o drodze Jezusa do Jerozolimy¹³. Jednym z powodów opuszczenia powyższych informacji może

¹⁰ U Mateusza przyimek ἀπό łączy się z „wycierpieć wiele”, gdzie może znaczyć „przez” lub „w rękach”; por. J.A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke I-IX. Introduction, Translation, and Notes*, New York-London-Toronto-Sydney-Auckland 1981, s. 780.

¹¹ Przyjmuje się, że wyznanie Piotra i pierwsza zapowiedź Męki to dwie części tego samego epizodu, co jeszcze wyraźniej widać u Łukasza i Mateusza; por. A. Feuillet, *Les trois grandes prophéties de la passion et de la resurrection des évangiles synoptiques*, Rev Thom 67 (1968), s. 554. W Ewangelii Marka (8, 31) mamy zaznaczone, że pierwsza zapowiedź była początkiem nauczania Jezusa nt. Jego męki. H.F. Bayer w analizie Mk 8, 31 dochodzi do wniosku, że ten werset jest tak ściśle związany z poprzedzającą sceną (ww. 8, 27-30), że stanowi on centrum pomiędzy dwoma przeciwstawnymi scenami: wyznaniem Piotra i upomnieniem Piotra przez Jezusa; por. H.F. Bayer, *Jesus' Predictions of Vindication and Resurrection*, Tübingen 1986, s. 158-159.

¹² Takie lub podobne wyrażenia są typowe dla ewangelisty Łukasza. Posługuje się nimi na początku różnych perykop (3, 12; 5, 1.17; 6, 1.6.12; 7, 11; 8, 1.22.40; 9, 18.28.37.51; 10, 38; 11, 1.27; 14, 1; 17, 11; 18, 35; 19, 29; 20, 1). Zwykle też po ἐγένετο następuje rzeczownik odczasownikowy (3, 21; 5, 1.12; 8, 40; 9, 18.51; 10, 38; 11, 1.27; 14, 1; 17, 11; 18, 35) połączony z określeniem miejsca (5, 12; 8, 1; 10, 38; 11, 1; 14, 1; 17, 11) lub też czasu (5, 17; 6, 1.6.12; 7, 11; 8, 1.22; 9, 28.51; 20, 1). Por. H. Zimmermann, *Metodologia del Nuovo Testamento. Esposizione del metodo storico-critico*, Torino 1971, s. 218.

¹³ Por. A. Feuillet, dz. cyt., s. 553.

być wg Schürmanna fakt, że znaczące wydarzenia są osadzone w przestrzeni modlitwy (por. Łk 3, 21; 5, 16; 6, 12; 9, 16; 9, 28; 10, 21; 11, 1; 22.17.19; 22, 32; 23, 34; 23, 46; 24, 30). Dla Łukasza było więc niemożliwe, aby takie wydarzenie, jak wyznanie Piotra, miało miejsce w czasie, kiedy Jezus i Jego uczniowie są w drodze¹⁴.

Po wyznaniu Piotra Jezus zwraca się do swoich uczniów z nakazem milczenia (w. 21). Podobieństwo między trzema ewangelistami ukazuje ten nakaz jako most łączący wyznanie Piotra i pierwszą zapowiedź Męki. Prawdopodobnie Łukasz i Mateusz zinterpretowali tekst Marka¹⁵. U Marka (w. 8, 30) i Mateusza (w. 16, 20) nakaz milczenia wydaje się mieć jako przedmiot wyznanie Piotra. Łukasz natomiast ten nakaz łączy zarówno z wyznaniem Piotra, jak i następującą po nim zapowiedzią. Tylko Łukasz podkreśla w sposób wyraźniejszy nakaz milczenia, używając dwóch czasowników: ἐπιτιμήσας¹⁶ i παρήγγειλεν. W taki sposób nakaz milczenia (w. 21) poprzedza w. 22 i stanowi niejako wprowadzenie do pierwszej zapowiedzi Męki.

Jeśli chodzi o werset 22, to dostrzec można niektóre różnice w stosunku do źródła Markowego. Łukasz jest wierny w użyciu tytułu „Syn Człowieczy”. Tytuł ten stwarza wiele problemów o różnym charakterze. Pozostawiając na boku całą problematykę związaną z tym tytułem, warto stwierdzić, że tytuł „Syn Człowieczy” ma bardzo szerokie i bogate znaczenie. Bez wątpienia, jak podkreślają liczni egzegeci, tytuł ten może się odnosić bardzo dobrze do koncepcji judeochrześcijańskich w Palestynie. To samo dotyczy czasownika δεῖ¹⁷.

W tym, co odnosi się do zmartwychwstania, Łukasz różni się od Mk 8, 31. U Łukasza występuje εὐγεῖρω i τῆς τρίτης ἡμέρας, natomiast u Marka 8, 31 spotykamy ἀνύστημι i μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Podobieństwa pomiędzy Łukaszem i Mateuszem sugerują, że znają oni tradycję różną od Markowej. W taki sposób Łukasz mógł posłużyć się materiałem od Mateusza, opuszczając wzmiankę o szatanie, obecną u Marka 8, 32-33 i u Mateusza 16, 22-23¹⁸. Możliwym powodem mógłby być fakt, że Łukasz „oszczędza” Piotra i apostołów, jak to czyni w innych miejscach Ewangelii (por. Łk 8, 11; 8, 24n; 9, 43; 18, 25n, 18, 31 i in.)¹⁹. Marshall²⁰ argumentuje w sposób przekonujący, że opuszczenie przez trzeciego ewangelistę napomnienia Piotra przez Jezusa jest związane ze skupieniem uwagi na tematyce męki Chrystusa i naśladowaniu Jezusa przez uczniów.

¹⁴ Por. H. Schürmann, dz. cyt., s. 831.

¹⁵ Por. A. Feuillet, dz. cyt., s. 554.

¹⁶ Według różnych opinii przedstawionych przez Bayera odnośnie do Mk 8, 30, czasownik ten wydaje się należeć do tradycji Markowej, a nawet przed-Markowej; por. H.F. Bayer, dz. cyt., s. 157–158.

¹⁷ Por. tamże, s. 214.

¹⁸ Por. tamże, s. 192.

¹⁹ Por. H. Schürmann, dz. cyt., s. 532, 839.

²⁰ H.I. Marshall, dz. cyt., s. 367; por. J. Nolland, *Luke* (World Biblical Commentary, 35B), Dallas 1993, s. 475.

5. Autentyczność wyrażen o cierpiącym Synu Człowieczym i pierwszej zapowiedzi o Męce

W stosunku do problemu pochodzenia i autentyczności Mk 8, 31 oraz innych zapowiedzi męki egzegeci pozostają podzieleni²¹. Jedni całkowicie odrzucają przypisywanie Jezusowi autorstwa zapowiedzi, uważając je za *vaticinia ex eventu*, czyli powstałe po zmartwychwstaniu. Inni zaś podtrzymują opinię o pochodzeniu zapowiedzi *przedpaschalnym*.

Zwolennicy pierwszej opinii, czyli że zapowiedzi powstały dopiero po zmartwychwstaniu, opierają swoje argumenty na następujących punktach:

1) *logion* ze względu na słownictwo i treść nie może należeć do Jezusa, ale musi być przypisany ewangelicie lub pierwszej wspólnocie chrześcijan. Problem tkwi przede wszystkim w obecności tytułu „Syn Człowieczy”, w jego pochodzeniu i interpretacji²² oraz w temacie zmartwychwstania. Motywem przemawiającym za odrzuceniem autentyczności zapowiedzi o męce (a także pozostałych dwóch zapowiedzi Łk 9, 43b-45; 18, 31-34) ma być fakt, że Syn Człowieczy w Księdze Daniela 7, 13-14 nie cierpi;

2) zapowiedź zawiera otwarte potwierdzenie świadomości Jezusa o swojej przyszłości.

W odpowiedzi na te krytyczne opinie zwolennicy pochodzenia *przedpaschalnego* zapowiedzi przytaczają liczne argumenty²³:

1. Powiedzenia mówiące o cierpiącym Synu Człowieczym mogą odnosić się do trzech tekstów: o cierpiącym królu w Psalmie 118, o cierpiącym słudze *Jahwe* w Iz 53 i do ogólnego tematu cierpienia sprawiedliwego, obecnego w myśli judaistycznej ST. Bayer²⁴ zauważył, że w początkach judaizmu Psalmi kładą duży naciska na związek między wywyższeniem sprawiedliwych a nadzieją zmartwychwstania (Ps 3; 8; 9; 18; 27; 32; 56; Mdr 2, 12-20; 5, 1-7). Zatem możliwość cierpienia Syna Człowieczego istnieje w kontekście myśli żydowskiej.

²¹ Por. R. Bartnicki, *Ewangeliczne zapowiedzi męki, śmierci i zmartwychwstania w świetle kryteriów autentyczności logiów Jezusa*, CT 51/2 (1981), s. 53-64.

²² Taką opinię wyrażają m.in. H. Lietzmann, R. Bultmann i ich zwolennicy. Według Lietzmana wszystkie teksty zapowiedzi męki Syna Człowieczego oraz teksty mówiące o tajemniczej postaci Syna Człowieczego nie są autentyczne. Dla judaizmu w czasach Jezusa tytuł „Syn Człowieczy” (tłumaczenie z aramejskiego *barnasha*) odnosił się i znaczył „człowieka”. R. Bultmann dzieli teksty o Synu Człowieczym na trzy grupy: (1) Syn Człowieczy przybywający w czasie *Paruzji*; (2) Syn Człowieczy, który cierpi; (3) Syn Człowieczy, który działa na ziemi. Wśród tych grup Bultmann neguje autentyczność tylko drugiej grupy tekstów, gdzie mówi się o cierpieniu Syna Człowieczego: por. A. Feuillet, dz. cyt., s. 538-539.

²³ Przedstawiamy tutaj streszczenie poszczególnych opinii. W celu szerszego zapoznania się z problematyką odsyłamy do: D.L. Bock, *Luke 1,1-9-50*, t. 1, Grand Rapids 1994, s. 952-955.

²⁴ H.F. Bayer, dz. cyt., s. 238-242.

2. Przeciwno zaliczeniu tekstu Marka zapowiedzi jako *vaticinia ex eventu* przemawiają w sposób szczególny²⁵: a) tradycyjny kontekst zapowiedzi. Mamy określone miejsce, tj. Cezarea Filipowa; wyznanie Piotra i początek nauczania chrystologicznego przekazane nam przez Marka i obecność wzmianki o szatanie; b) wielokrotne świadectwa (por. Mt 16, 21-23/Łk 9, 22); c) obecność elementów semickich w perykopie Mk 8, 31-33 par. umożliwiają uznanie pierwszej zapowiedzi za pochodzącą z tradycji przedpaschalnej.

3. Ważne jest także odniesienie do samej działalności i nauczania Jezusa. Jedno jest pewne, że Jezus musiał liczyć się z tym, iż w perspektywie przyszłości czeka na Niego gwałtowna śmierć. Jezus w czasie swojej działalności kilkakrotnie, według prawa żydowskiego, zasługiwał na takową śmierć. Np. kiedy Jezus wypędzał demony (Łk 11, 14-15 par.); kiedy był oskarżony o bluźnierstwo przeciwko Bogu (Mk 2, 7) i o niezachowanie szabatu (Łk 6, 1-5; 6-11). W związku z tym ostrzeżenie: „Wyjdź i uchodź stąd, bo Herod chce Cię zabić” (Łk 13, 31) zasługiwało na poważne traktowanie. W sposób szczególny, kiedy Jezus wyrzuca kupców ze świątyni, musi liczyć się z tym, że ryzykuje życiem.

4. W Ewangeliach możemy znaleźć szeroki wachlarz tekstów mających formę *logiów*, które jako temat mają przyszłą mękę Chrystusa²⁶:

- a) słowa krytyki, nagany i *biada* skierowane pod adresem nauczycieli Pisma i faryzeuszów, którym Jezus zarzuca prześladowanie i zabijanie proroków (Mt 23, 34-36 par.), wznoszenie grobowców prorokom, ale z zamiarem ich zabicia (Mt 23, 29-32 par.);
- b) oskarżenie Jerozolimy, która zabija posłanych do siebie proroków (Mt 23, 27-32 par.) i niegodziwi dzierżawcy chcący zabić syna gospodarza-dziedzica (Mk 12, 8 par.);
- c) niektóre fragmenty mówiące o szczególnym losie i przeznaczeniu Jezusa. Na przykład los Jana Chrzciciela (Mk 9, 13 par.); los proroków (Łk 13, 33); baranek paschalny (Mk 14, 22-24 par.);
- d) seria tekstów, które umieszczają problem losów życia Jezusa w kontekście końcowych wydarzeń, tak jak np. rozpoczęty wraz z męką Jezusa „czas miecza” (Łk 22, 35-38) lub też motyw kielicha męki i chrztu (Mk 10, 38nn);
- e) zapowiedzi męki i cierpienia uczniów: Mk 3, 34 par.; 10, 38nn par.; 14, 27nn par.; Łk 22, 35-38.

Ten szeroki zbiór tekstów zawartych w różnych źródłach zasługuje na wnikliwe zbadanie, jeśli chcemy dać w miarę obiektywną opinię na temat historyczności i autentyczności zapowiedzi i przedstawić racje za tym, że Jezus zapowiedział swoją mękę i zmartwychwstanie.

²⁵ Por. tamże, s. 216; J. Ernst, *Il Vangelo secondo Luca*, t. 1-2, Brescia 1985, s. 403.

²⁶ Por. J. Jeremias, *La Passione*, [w:] *Teologia del Nuovo Testamento*, t. 1, Brescia 1972, s. 322-323.

6. Komentarz

Przed pierwszą zapowiedzią Męki i Zmartwychwstania Piotr, w imieniu apostołów, rozpoznaje w Osobie Jezusa obiecanego Mesjasza. Wyznanie Piotra stanowi „motyw” interwencji Jezusa. Zwraca się On do uczniów z nakazem milczenia (w. 21). Czasownik παραγγέλλω (5, 14; 8, 29.56) wyraża tutaj zakaz, który dotyczy tego, co powiedział Piotr. Jego odpowiedź, mimo że nie była błędna, wymaga korekty. Będzie miało to miejsce w zapowiedzi Męki, gdzie Łukasz przedstawia tajemnicę męki Mesjasza. Niestety, opinia publiczna nie jest jeszcze przygotowana na przyjęcie takiej wiadomości (por. Łk 9, 44-45; 18, 34). Objawienie świadomości Jezusa o Jego przyszłości i przeznaczeniu na razie zarezerwowane jest tylko dla grona apostołów. Uczniowie potrzebują wskazań o typie Mesjasza, jakim jest Jezus, i o tym, jakie będą konsekwencje dla tych, którzy będą chcieli Go naśladować. Plany Boże pozostają w sprzeczności z tymi, które są wyczekiwane przez uczniów odnośnie do Osoby Mesjasza. Wyznanie Piotra sugeruje oczekiwanie na Mesjasza politycznego i pełnego chwały (Dn 7, 13-14; Ps 17 – 18; J 6, 15). Jezus nie neguje takiej wizji Mesjasza. Już w Osobie i w czynach Jezusa zostało zapoczątkowane królestwo Boże, chociaż nie jest jeszcze w roli Syna Człowieczego przychodzącego w chwale, aby dokonać ostatecznego sądu Bożego²⁷.

Przez użycie imiesłowu εἰπὼν Łukasz łączy wyznanie Piotra z nakazem milczenia. Dzięki takiej konstrukcji ewangelista wyraża ideę, że mesjanistyczność Jezusa należy rozumieć w relacji do Jego Męki i Zmartwychwstania²⁸.

Motywy milczenia ma być cierpienie Syna Człowieczego, czyli Jego cierpienia. To jest pierwszy raz w Ewangelii Łukasza, kiedy Jezus otwarcie o tym mówi. Cały przekaz w. 22 koncentruje się na figurze Syna Człowieczego. Jezus nie posługuje się tutaj tytułem Mesjasza, który został Mu nadany przez Piotra, ale właśnie tytułem Syna Człowieczego.

W Starym Testamencie tytuł Syn Człowieczy, szczególnie w swoim wymiarze religijnym, występuje w Księdze Daniela 7, 9-14, a także w Ps 8, 4nn; 80, 17; Ez 1, 4.15; 21, 26. Pochodzenie i tożsamość tej symbolicznej figury jest przedmiotem wielu dyskusji. Czy jest to symbol kolektywny, czy pojedynczy? Można ten tytuł z jednej strony rozumieć jako przedstawienie figury narodu izraelskiego, który na końcu będzie miał udział w ostatecznym królowaniu Boga. Taka wizja będzie wyrażała mesjanistyczną nadzieję w czasach ucisku narodu wybranego przez wielkie imperia. Mimo takiej wizji „Syn Człowieczy” w Księdze Daniela przedstawia swój królewski charakter i będzie ponownie odczytywany i utożsamiany w judaizmie z Mesjaszem, potomkiem króla Dawida i wyzwolicielem Izraela. Przykłady tego znajdujemy u 1 Henocha 37-71, a także w pismach I w. po Chr., w syryjskiej *Apokalipsie Barucha* w *Apokalipsie*

²⁷ Por. R. Fabris, *Messianismo escatologico e apparizione di Cristo*, [w:] *Dizionario Interdisciplinare di Teologia*, Torino 1979, s. 530–531.

²⁸ „Wiara apostołów pogłębia się dzięki temu, co usłyszą. Muszą oni przejść od Jezusa Mesjasza do Jezusa, Mesjasza cierpiącego”; F. Bovon, *L’Evangile selon Saint Luke* (1,1-9,50), Genève 1991, s. 486.

Ezdrasza. Widzimy więc ewolucję tej figury od znaczenia kolektywnego do indywidualnego tytułu określającego już właściwą postać.

W Nowym Testamencie tytuł „Syn Człowieczy” należy do jednych z częściej występujących: 1) określenie „Syn Człowieczy” występuje 69 razy (w Ewangelii Jana 13 razy; w materiale wspólnym Łukasza i Mateusza 11 razy; 7 razy w potrójnej tradycji; w materiale własnym Mateusza 9 razy i 7 razy u Łukasza); 2) to wyrażenie znajduje się jedynie na ustach Jezusa. Nigdy ten tytuł nie był nadany Jezusowi przez uczniów czy też przez tłumy; 3) tytuł ten nie ma większego znaczenia w tradycji pierwotnego Kościoła. Spotykamy go jedynie w *Dziejach Apostolskich* 7, 56 i w *Apokalipsie* 1, 13; 14, 14. Termin ten z kolei pochodzi z j. aramejskiego i był używany przez Jezusa: *bar enash*²⁹.

Egzegeci klasyfikują wyrażenia z „Synem Człowieczym” w różny sposób³⁰:

1. Największa grupa uczonych klasyfikuje te wyrażenia według treści: (a) działalność obecna i historyczna Syna Człowieczego; (b) Syn Człowieczy cierpiący; (c) powrót Syna Człowieczego i Sąd Ostateczny.

2. Inni dzielą wyrażenia o Synu Człowieczym w zależności od ich powiązania z *Księgą Daniela*: (a) grupa tekstów, która nie ma żadnego powiązania; (b) odniesienie domyślne do Dn 7; (c) nawiązanie bezpośrednie.

3. Inna jeszcze grupa egzegetów dzieli te powiedzenia na dwie grupy: (a) grupa wyrażen odnoszących się do władzy Syna Człowieczego i (b) teksty mówiące o odrzuceniu Syna Człowieczego.

Łukasz w swojej Ewangelii używa tytułu *ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*, aby określić misję Jezusa tutaj na ziemi. Dzięki niemu podkreśla Jego władzę i autorytet (Łk 5, 24; 6, 5; 12, 10; 19, 10; 22, 48) lub też służbę i Jego pokorę (Łk 6, 22; 7, 34; 9, 58). Trzeci ewangelista używa tego terminu także w tekstach dotyczących Jego chwalebego przyjścia i dnia sądu (Łk 9, 26; 11, 30; 12, 8.40; 17, 22.24.26.30; 18, 8; 21, 27.36; 22, 69). W ostatniej grupie znajdują się te fragmenty Ewangelii, w których Łukasz używa tego tytułu w odniesieniu do męki Jezusa (9, 22.44; 18, 31; 22, 22.48; 24, 7)³¹.

Jak już wcześniej zaznaczyliśmy, obecność tego tytułu w materiale synoptycznym stwarza liczne problemy zarówno na poziomie interpretacji, jak i autentyczności i historyczności pochodzenia. Nie chcąc wchodzić w szczegóły całej szerokiej problematyki, odsyłamy zainteresowanych do odpowiednich prac naukowych³².

Nas interesuje przede wszystkim zagadnienie: jak pogodzić wizję chwalebłą Syna Człowieczego w *Księdze Daniela* z figurą Syna Człowieczego, którą się obecnie zajmujemy.

²⁹ Por. J.A. Fitzmyer, dz. cyt., s. 208–209.

³⁰ Por. D.L. Bock, dz. cyt., s. 925.

³¹ Por. J.A. Fitzmyer, dz. cyt., s. 208–211; F. Gryglewicz, *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1974, s. 193–194.

³² B. Lindars, *Credi tu nel Figlio dell'Uomo?*, Torino 1987; J.R. Donahue, *Recent Studies on the Origin of "Son of Man" in the Gospels*, CBQ 48 (1986), s. 484–498; M.P. Casey, *General, Generic and Indefinite: The Use of The Term 'Son of Man' in Aramaic Sources and in The Teaching of Jesus*, JSNT 29 (1987), s. 21–56.

Możliwą odpowiedź możemy znaleźć, analizując całą działalność Jezusa. Jezus, Mesjasz, zapowiada ustanowienie i początek Królestwa Bożego, czego znakiem będą Jego dzieła: uzdrowienia, wypędzanie złych duchów (por. 4, 41). Z drugiej strony jednak figura Syna Człowieczego musi być skonfrontowana z innymi figurami mesjanistycznymi: prześladowanego proroka i „Sługi Bożego”. Wpływ tych ostatnich dwóch figur na działalność Jezusa daje Mu impuls do tego, aby zaprezentować w nowy sposób nadzieję eschatologiczną w obliczu Jego śmierci. W takim kontekście znajdują się wyrażenia dotyczące Syna Człowieczego w Jego upokorzeniu i chwale, los, jaki można było po części dostrzec w wizji symbolicznej w Księdze Daniela, która przedstawiała prześladowany „naród święty”³³.

Przyszłość i to, co czeka Syna Człowieczego, jest opisane poprzez użycie czterech bezokoliczników. Poczynając od $\mu\theta\epsilon\iota\nu$, treść słów się rozwija i intensyfikuje, przechodząc w $\alpha\pi\omicron\delta\omicron\kappa\iota\alpha\sigma\theta\eta\nu\alpha\iota$, $\alpha\pi\omicron\kappa\tau\alpha\nu\theta\eta\nu\alpha\iota$, aby na końcu przejść w $\epsilon\gamma\epsilon\rho\theta\eta\nu\alpha\iota$ jako przeciwieństwo poprzedzającej go triady.

Przed wszystkim Jezus „musi” wiele wycierpieć. To jest wyrażenie, które nie ma dokładnych odpowiedników w językach semickich. U Greków wyrażało ono konieczność, która realizuje się w sposób fatalistyczny. W LXX termin $\delta\epsilon\iota$ jest użyty jako ukazanie odwiecznego Bożego planu zbawienia i jako wezwanie do dobrowolnej jego realizacji.

W okresie międzytestamentalnym $\delta\epsilon\iota$ oznacza ciągłość eschatologiczną, której plan zbawienia człowieka będzie bezwzględnie zrealizowany. Często w LXX $\delta\epsilon\iota$ jest tłumaczeniem bezokolicznika hebrajskiego. W taki sposób niektóre zwroty, które pierwotnie miały znaczenie przyszłościowe i ostateczne, w późniejszym okresie będą rozumiane w sensie deterministycznym. Tak jak np. teksty apokaliptyczne w Dn 2, 28.29.45. Do tego $\delta\epsilon\iota$ z Dn 2 wydaje się, że nawiązuje $\delta\epsilon\iota$ z Mk 8, 31 i innych tekstów mówiących o życiu i śmierci Jezusa.

W Ewangelii Łukasza $\delta\epsilon\iota$ odnosi się do tematu męki jako zamierzonej i chcianej przez Boga. Konieczność męki nie ma jednak nic z jakiegoś fatum, ale jest wypełnieniem planów Bożych. Występuje w zapowiedziach męki Jezusa (9, 22; 17, 25; 13, 33). Termin $\delta\epsilon\iota$ występuje, i to tylko u Łukasza, kiedy ewangelista przypisuje Jezusowi cechy zawarte w czwartej pieśni o Słudze Pańskim, Jego cierpienie, śmierć i chwałę (Łk 22, 37; por. Iz 53, 12), oraz kiedy ponownie podejmuje temat konieczności męki w Łk 24, 7.26.44-46. W innych dwóch fragmentach (Łk 2, 49; 4, 43) słowo to określa wolę działania Boga Ojca w życiu Jezusa. Pozostają jeszcze inne dwa fragmenty mówiące o tym, w jaki sposób Jezus realizuje plan zbawienia człowieka. Pierwszy to konieczność uzdrowienia w szabat kobiety, która była pochylona i nie mogła się wyprostować (Łk 13, 16), i drugi opisujący spotkanie Jezusa z Zacheuszem i konieczność zatrzymania się w jego domu (Łk 19, 5). W pozostałych tekstach, które należą prawie wyłącznie do Łukasza, termin $\delta\epsilon\iota$ oznacza po-

³³ Por. R. Fabris, dz. cyt., s. 528–531.

winności i obowiązki moralne i religijne (Łk 11, 42; 12, 12; 13, 14; 15, 32; 18, 1; 22, 7)³⁴.

W analizowanym fragmencie Jezus zapowiada swoją mękę i ukazuje uczniom swoją akceptację i nieprzymuszoną wolę realizacji woli swojego Ojca.

Czasownik *παθεῖν* znaczy „cierpieć”, może być rozumiany jako akt cierpienia w ogóle lub też jako sama śmierć. W naszym przypadku termin ten mógłby się odnosić do: a) cierpienia Jezusa poprzedzających jeszcze odrzucenie przez Sanhedryn; b) męki i śmierci Jezusa; c) bądź też razem z czasownikiem *ἀποδοκιμάζω* – odrzucenia i prześladowania ze strony Żydów³⁵.

Koncepcję wielu cierpień znoszonych przez Syna Człowieczego należy najprawdopodobniej rozumieć w świetle przedstawienia figury Sługi Pańskiego u Izajasza 53 lub Psalmów (np. 30, 20)³⁶. W judaizmie znajdujemy liczne teksty, które mówią o cierpieniu sprawiedliwych, jak np. w Księdze Hioba i w Psalmach (34, 19; por. 118, 22); motyw cierpienia pokutniczego jest szczególnie rozwinięty w Iz 52, 13-53,12, gdzie mówi się o cierpiącym Słudze Pańskim JHWH: *lecz On się obarczył naszym cierpieniem, On dźwigał nasze boleści* (Iz 53, 4)³⁷. Jego cierpienie i męka mają charakter zadośćuczynienia za winy cudze (Iz 53, 4-6). Z kolei w Księdze Mądrości (2, 10-20; 3, 1-9; 5, 4-5) pojawia się temat śmierci sprawiedliwych, która staje się karą za grzechy Narodu Wybranego³⁸. Temat ten jest fundamentem całej teologii męczeństwa w 4 Księdze Machabejskiej 17, 21-22.

W dalszej kolejności Jezus musi być „oficjalnie” odrzucony przez trzy grupy Żydów, które tworzyły Sanhedryn: *ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων*. Czasownik *ἀποδοκιμάζειν* występuje 9 razy w NT i odnosi się zawsze (z wyjątkiem Hbr 12, 17) do męki Jezusa. Motyw odrzucenia może być inspirowany Psalmem 118, 22. W taki sposób połączenie tych dwóch tematów – „cierpienia” i „odrzucenia” – przypomina nam na pewno figurę Sługi Pańskiego z Iz 53, 3.

Po odrzuceniu Jezus zostanie zabity. „O «zabiciu» Jezusa mówi najstarsza tradycja chrześcijańska i to w sposób pełny i sformułowany”³⁹. Temat ten bardzo często był wykorzystywany przez chrześcijan w polemikach z judaizmem.

Na końcu zapowiedzi występuje wyrażenie „a trzeciego dnia zmartwychwstanie”. U Marka jest obecne *ἀνίστημι*, inaczej niż u Łukasza i Mateusza, którzy używają słowa *ἐγείρω*. Obecność dwóch różnych form mówiących o zmartwych-

³⁴ Por. S. Zedda, *Teologia della salvezza nel Vangelo di Luca*, Bologna 1991, s. 14; W. Grundmann, *Set*, [w:] *TDNT*, 24; H.F. Bayer, dz. cyt., s. 202–205; E. Tiedtke, H.-G. Link, *Necessità*, [w:] *DCBNT*, s. 1086–1089.

³⁵ H.I. Marshall, dz. cyt., s. 370.

³⁶ Kwestia wpływu Iz 53 nie jest jednak wyraźna; por. J.A. Fitzmyer, dz. cyt., s. 780; H.I. Marshall, dz. cyt., s. 370.

³⁷ F. Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza 1–11* (NKB NT III/1), Częstochowa 2011, s. 479.

³⁸ Por. J. Nolland, dz. cyt., s. 465–466; B. Gärtner, *Sofferenza*, [w:] *DCBNT*, s. 1767–1772.

³⁹ H. Schürmann, dz. cyt., s. 838.

wstaniu Jezusa sugeruje prawdopodobne pochodzenie ich z dwóch odmiennych źródeł: Markowego i wspólnego Mateuszowi i Łukaszowi⁴⁰. Łukasz, aby wyrazić motyw zmartwychwstania, używa czasownika ἐγείρω w stronie czynnej (Dz 3, 15; 4, 10; 5, 30), z Bogiem jako podmiotem działającym, albo w stronie biernej, gdzie Bóg jest podmiotem domyślnym (Łk 24, 34). Aoryst *passivi* (teologiczny) tego czasownika tutaj obecnego mocno podkreśla działanie Boga w „zmartwychwstaniu” Jezusa. Wcześniejszemu πολλὰ παθεῖν przeciwstawione jest teraz ἐγερθῆναι. „Z jednej strony mówi się o tym, co wydarzy się przez ręce ludzi, a z drugiej podkreśla się to, co będzie dziełem Boga”⁴¹. W taki sposób męka i zmartwychwstanie są w ścisłym związku.

Termin τῆς τρίτης ἡμέρας (por. Łk 13, 32; 18, 33; 24, 7.21.46) należy do fundamentalnego dziedzictwa wyznania wiary chrześcijańskiej (por. 1 Kor 15, 4). To wyrażenie jednak stwarza pewne problemy. Marek dla określenia przedziału czasowego do zmartwychwstania, używa μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Natomiast Łukasz używa tej z w. 22. Obydwa wrażenia mogą znaczyć to samo, ale forma u Marka może oznaczać „po krótkim czasie”. Wydaje się, że zwrot użyty przez Łukasza jest dokładniejszy.

Analiza stanowisk i opinii egzegetów na temat formuły „trzeciego dnia”, dokonanej przez Bayera⁴², prowadzi do kilku wniosków: a) obydwie wyrażenia mówiące o trzecim dniu mają pochodzenie semickie i mogą oznaczać krótki okres, bez dokładności chronologicznej, jak tego mamy świadectwo w Łk 13, 32⁴³; b) takie wyrażenia mogą oznaczać okres trzech dni lub też krótki przedział czasu (por. Rdz 42, 17; 2 Krn 10, 5,12; Est 4, 16); c) na koniec należy rozróżnić między wyrażeniami, które opisują bezpośrednią kolejność wydarzeń związanych z męką i zmartwychwstaniem Jezusa, a bliskością Paruzji⁴⁴. „Jednogłośne wyjaśnienie znaczenia takiego określenia czasu nie jest już dzisiaj możliwe... Można myśleć o krótkim okresie czasu (Oz 6, 2) między śmiercią a zmartwychwstaniem. W taki sposób znaleźlibyśmy się także przed ukrytą aluzją do czasu pełnego i publicznego ukazania się Mesjasza”⁴⁵.

⁴⁰ Por. H.I. Marshall, dz. cyt., s. 371; H.F. Bayer, dz. cyt., s. 208–210.

⁴¹ H. Schürmann, dz. cyt., s. 838.

⁴² H.F. Bayer, dz. cyt., s. 205–208.

⁴³ Enigmatyczny termin „trzeciego dnia” w Łk 13, 32 może opisywać czas, który Bóg przeznaczył na działalność zbawczą Jezusa. Według Ferraro wyrażenie to sugeruje bezpośrednio fakt zmartwychwstania; por. B. Prete, *Origine del loghion: «Non conviene che un profeta perisca fuori di Gerusalemme»* (Lc 13,33b), [w:] *L'opera di Luca. Contenuto e prospettive*, Leumann 1986, s. 243–260; tenże, *Il testo di Luca 13, 31-33. Unità letteraria e insegnamento cristologico*, [w:] *L'opera di Luca*, 225–242; G. Ferraro, „Oggi e domani e il terzo giorno” (*oservazioni su Luca 13,32-33*), *RivBiblt* 16 (1968), s. 397–407; J.M. Perry, *The Three Days in the Synoptic Passion Predictions*, CBQ 48 (1986), s. 637–654.

⁴⁴ J. Jeremias, dz. cyt., s. 325–327.

⁴⁵ J. Ernst, dz. cyt., s. 408.

7. Zakończenie

Na zakończenie podsumujemy wyniki analizy nad pierwszą zapowiedzią Męki i Zmartwychwstania Jezusa.

Po ustaleniu tekstu i określeniu kontekstu Łk 9, 21 więcej poświęciliśmy uwagi problematyce autentyczności i historyczności *logionu*. Kontekst jest analogiczny u wszystkich trzech ewangelistów synoptycznych. W przypadku Ewangelii Łukasza trzeba zaznaczyć niektóre opuszczenia i pominięcia, które są wynikiem koncepcji struktury jego Ewangelii.

Analiza tradycji i redakcji pierwszej zapowiedzi ukazała nam szerokie pole problemów odnoszących się szczególnie do autentyczności i historyczności *logionu*. Zostały przedstawione liczne argumenty za pochodzeniem *pre-pasquale* analizowanego tekstu.

W części poświęconej wyjaśnieniu słownictwa i komentarzowi pogłębiono znaczenie poszczególnych słów i wyrażań. Pomimo problemów związanych z autentycznością zapowiedzi możemy stwierdzić, że Jezus wypowiadający słowa odnoszące się do Jego przyszłości jest świadomy swojego cierpienia i męki, które doprowadzą Go do zmartwychwstania i chwalebego zwycięstwa Syna Człowieczego.

Bibliografia

- Biblia Tysiąclecia – Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, wyd. 5, Poznań 2014.
- Bartnicki R., *Ewangeliczne zapowiedzi męki, śmierci i zmartwychwstania w świetle kryteriów autentyczności logionów Jezusa*, CT 51 (1981), nr 2, s. 53–64.
- Bayer H.F., *Jesus' Predictions of Vindication and Resurrection*, Tübingen 1986.
- Bock D.L., *Luke 1,1–9,50*, t. 1, Grand Rapids 1994.
- Bottini G.C., *La struttura del vangelo di Luca. Proposta per una lettura d'insieme*, [w:] *Introduzione all'opera di Luca. Aspetti teologici*, red. R. Corona, Jerusalem 1992.
- Bovon F., *L'Évangile selon Saint Luc (1,1-9,50)*, Genève 1991.
- Casey P.M., *General, Generic and Indefinite: the User of the term "Son of Man" in the Gospels*, JSNT 29 (1987), s. 21–56.
- Donahue J.R., *Recent Studies on the Origin of "Son of Man" in the Gospels*, CBQ 48 (1986), s. 481–498.
- Ernst J., *Il Vangelo secondo Luca*, t. 1–2, Brescia 1985.
- Feuillet A., *Les trois grandes prophéties de la passion et de la resurrection des évangiles synoptiques*, Rev Thom 67 (1968), s. 533–560; 68 (1968), s. 41–74.
- Fabris R., *Messianismo escatologico e apparizione di Cristo*, [w:] *Dizionario Interdisciplinare di Teologia*, Torino 1979, s. 519–532.
- Ferraro G., «Oggi e domani e il terzo giorno» (osservazioni su Luca 13,32-33), *Rivista biblica* 16 (1968), s. 397–407.

- Fitzmyer J.A., *The Gospel According to Luke I-IX. Introduction, Translation, and Notes*, New York–London–Toronto–Sydney–Auckland 1981.
- Gamba G., *Senso e significato funzionale di Luca 9, 43b-45*, [w:] *Il messianismo: Atti della XVIII settimana biblica*, Brescia 1966, s. 233–267.
- Gärtner B., *Sofferenza*, [w:] DCBNT, s. 1767–1772.
- George A., *Le sens de la mort de Jésus pour Luc*, RB 80 (1973), s. 186–217.
- The Greek New Testament* (28 Revised Edition), red. K. Aland, B. Aland, C.M. Martini, B.M. Metzger, J. Karavidopoulos, Stuttgart 2012.
- Grundmann W., δέι, [w:] TDNT II, s. 21–25.
- Gryglewicz F., *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1974.
- Jeremias J., *La Passione*, [w:] *Teologia de Nuovo Testamento*, t. 1, Brescia 1972, s. 314–342.
- Lindars B., *Credi tu nel Figlio dell’Uomo*, Torino 1987.
- Marshall H.I., *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text*, Exeter–Grand Rapids 1978.
- Mickiewicz F., *Ewangelia według św. Łukasza 1-11* (NKB NT III/1), Częstochowa 2011.
- Nolland J., *Luke* (World Biblical Commentary 35A, 35B, 35C), Dallas 1993.
- Perry J.M., *The Three Days in the Synoptic Passion Predictions*, CBQ 48 (1986), s. 637–654.
- Plummer A., *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to St. Luke*, Edinburgh 1928.
- Prete B., *Il testo di Luca 13, 31-33. Unità letteraria e insegnamento cristologico*, [w:] *L’opera di Luca. Contenuto e prospettive*, Leumann 1986, s. 225–242.
- Prete B., *Origine del loghion: «Non conviene che un profeta perisca fuori di Gerusalemme» (Lc 13, 33b)*, [w:] *L’opera di Luca. Contenuto e prospettive*, Leumann 1986, s. 243–260.
- Schürmann H., *Il Vangelo di Luca I: Testo greco e traduzione, Commento ai capp. 1, 1-9, 50*, Brescia 1983.
- Tiedtke E., Link H.-G., *Necessità*, [w:] DCBNT, s. 1086–1089.
- Zedda S., *Teologia della salvezza nel Vangelo di Luca*, Bologna 1991.
- Zimmermann H., *Metodologia del Nuovo Testamento. Esposizione del metodo storico-critico*, Torino 1971.

o. Dariusz Sambora OFM – ukończył studia filozoficzne w Wyższym Seminarium Duchownym Księży Misjonarzy w Krakowie oraz studia teologiczne w Studium Theologicum Jerosolimitanum w Jerozolimie. W Jerozolimie otrzymał w 1996 r. święcenia kapłańskie. Pracował we Włoszech, następnie jako misjonarz w Burundi. Do Polski powrócił w 2004 r. Od roku 2008 pracuje jako przewodnik grup pielgrzymkowych w Ziemi Świętej, a od 2012 r. pełni także funkcję wicekomisarza Ziemi Świętej w Polsce. W roku 2016 rozpoczął studia licencjacko-doktoranckie na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie.